

Ewa Grin-Piszczyk*

 <https://orcid.org/0000-0002-2239-7796>

Archiwum Państwowe w Przemyślu
Towarzystwo Przyjaciół Nauk w Przemyślu

ŚRODOWISKO I DZIAŁALNOŚĆ JAKUBA PRZYŁUSKIEGO JAKO PISARZA GRODZKIEGO W PRZEMYŚLU

Przemyśl w pierwszej połowie XVI wieku leżał w województwie ruskim, w ziemi przemyskiej, był siedzibą starostwa grodowego¹, a także biskupstwa rzymskokatolickiego oraz prawosławnego². Jakub Przyłuski był związany z Przemyślem od roku 1539 do około 1547 roku, gdy piastował tam urząd pisarza sądu grodzkiego przemyskiego. Swoją karierę, w tym objęcie funkcji pisarza grodzkiego przemyskiego, zawdzięczał Piotrowi Kmicie³, marszałkowi wielkiemu koronnemu, wojewodzie i staroście krakowskiemu, staroście przemyskiemu od 1511 roku. W otoczeniu Piotra Kmity przebywały, jak pisze Henryk Barycz, „pierwszorzędne umysły epoki zygmunto-wskiej”: Marcin Bielski, Klemens Janicki, Szymon Marycjusz z Pilzna, Andrzej Trzecie-ski starszy, Marcin z Opoczna, Stanisław Orzechowski, Marcin Krowicki oraz Jakub Przyłuski. Dzięki ich obecności dwór Kmity stał się siedzibą kręgu ruchu umysłowego

* Ewa Grin-Piszczyk — doktor nauk humanistycznych w dyscyplinie historia, kustosz w Archiwum Państwowym w Przemyślu, wiceprezes Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Przemyślu (od 2014 roku). Autorka prac dotyczących dziejów Przemyśla w okresie staropolskim, m.in.: *Urzednicy miejscy Przemyśla w XIV–XVIII wieku* (Toruń 2012), *Elita władzy miasta Przemyśla od XIV do początku XVII wieku* (Przemyśl 2019); biogramów w *Przemyskim słowniku biograficznym* (współredaktorka 3 tomu wraz z A. Siciak i T. Pudłockim — Przemyśl 2016; tomu 4 wraz z T. Pudłockim — Przemyśl 2021) oraz w *Słowniku biograficznym twórców oświaty i kultury XIX i XX wieku Polski południowo-wschodniej*, a także wielu artykułów z zakresu archiwistyki i archiwoznawstwa. Członkini redakcji „Rocznika Przemyskiego”, „Rocznika Historyczno-Archiwalnego” oraz „Przemyskich Zapisków Historycznych”.

¹ M. Fac, *Początki i kształtowanie się grodowego starostwa przemyskiego (z uwzględnieniem kompetencji starostów i majątku domeny monarszej pod ich zarządem do końca XVI wieku)*, „Rocznik Historyczno-Archiwalny”, t. 21: 2009, s. 5–20.

² J. Krochmal, F. Kiryk, *Stosunki wyznaniowe (1375–1500)*, [w:] *Dzieje Przemyśla*, t. 2 (1340–1772), cz. 1: *U schyłku średniowiecza*, red. F. Kiryk, Przemyśl 2003, s. 155–200; A. Krochmal, *Zarys dziejów eparchii przemyskiej*, [w:] *Archiwum historyczne eparchii przemyskiej*, Warszawa–Przemyśl 2016, s. 27–61.

³ H. Kowalska, *Kmita Piotr*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 13, Wrocław–Warszawa–Kraków 1967–1968, s. 97–100.

przepojonego nowinkami religijnymi i humanizmem⁴. Przyłuskiego zaliczyć można do grupy *servitores* i *familiares* Kmity. Były to osoby stale przebywające na dworze i należące do najbliższego otoczenia właścicieli, zapraszane do pańskiego stołu, cieszące się dużym poważaniem w społeczności dworskiej⁵.

Sądy grodzkie, zwane też starościńskimi i urzędy grodzkie odgrywały rolę ważnego organu sądowego i pełniły wiele funkcji administracyjnych. Były łatwo dostępne, ponieważ funkcjonowały stale i na miejscu. Kancelarie tych sądów dokumentowały przebieg procesów sądowych, prawa własności, obrót kredytowy oraz różne działania administracyjne. Na obszarze ziem ruskich pierwsze kancelarie grodzkie, obsługujące stosowne sądy, mogły powstać dopiero po wprowadzeniu prawa polskiego, czyli po 1434 roku⁶. Były to sądy królewskie. Na czele zarówno sądu, jak i urzędu grodzkiego, stał mianowany przez króla starosta grodowy. Do kompetencji sądu należały przede wszystkim sprawy kryminalne oraz sądownictwo nad szlachtą nieosiadłą (nieposiadającą ziemi). Najważniejszą kategorią spraw, którymi się zajmował starosta, były tzw. cztery artykuły grodzkie (gwałt, rozbój na drodze publicznej, podpalenie i najazd na dom szlachecki), a także sprawy zabójstwa, jeśli pojmano sprawcę na gorącym uczynku (*in recenti*). Sądy grodzkie były również organem prowadzącym egzekucję wyroków. Odgrywały ponadto istotną rolę w początkowych etapach postępowania egzekucyjnego⁷.

W XVI wieku gród przemyski zaczął funkcjonować nie tylko jako siedziba sądu grodzkiego (*iudicium*), ale również jako siedziba urzędu grodzkiego (*officium*)⁸ oraz swoisty notariat, w którym oblatowano różne akty prawne. Pierwszy zajmował się sprawami karnymi, które rozpatrywał co sześć tygodni podczas trwania roków grodzkich, zwanych sądowymi (*termini castrenses*)⁹. Natomiast egzekucje leżały w gestii urzędu grodzkiego, który przyjmował wpisy codziennie, a kontrakty dzierżawy, kupna-sprzedaży, inskrypcje, oraz zeznania stron i relacje załatwiał również co dzień lub na tzw. rokach skargowych (*termini querellarum*), odbywających się co dwa tygodnie¹⁰. Urząd grodzki (*officium castrense*) rozstrzygał w szczególnie pilnych sprawach spornych, takich jak pozbawienie posiadania dóbr ziemskich (wybicie z posiadania, *violenta expulsio*) czy przeprowadzenie działu majątkowego między braćmi¹¹. Do kompetencji starosty należały też niektóre sprawy cywilne, zwłaszcza związane z transakcjami pieniężnymi i dobrami ruchomymi. Największe znaczenie

⁴ Na temat klienteli Piotra Kmity i jego mecenatu, zob. H. Barycz, *Kulturalna działalność Piotra Kmity*, „Rocznik Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Przemyślu”, t. 6: 1925, s. 13–28.

⁵ Szerzej o klienteli i obsłudze dworu Kmitów oraz pojęciach *servitores* ac *familiares*, R. Trawka, *Kmitowie. Studium kariery politycznej i społecznej w późnośredniowiecznej Polsce*, Kraków 2005, s. 413–436.

⁶ A. Łosowska, *Pennae investiui Praemislae. Notariusze kancelarii kościelnych, pisarze sądów oraz urzędów świeckich w XV i na początku XVI wieku*, Przemyśl 2011, s. 51–52.

⁷ A. Moniuszko, *Prawo sądowe Rzeczypospolitej szlacheckiej (XVI–XVIII w.). Zarys wykładu z wyborem źródeł*, Warszawa 2017, s. 18.

⁸ S. Płaza, *Historia prawa w Polsce*, Kraków 1989, s. 207.

⁹ S. Kutrzeba, *Historia ustroju Polski w zarysie*, Warszawa 1989, s. 226.

¹⁰ Tamże, s. 226.

¹¹ A. Moniuszko, *Prawo sądowe Rzeczypospolitej szlacheckiej...*, s. 18.

miał fakt, że szlachta masowo rejestrowała w księgach grodzkich różne transakcje, akty prawne i dokumenty dotyczące swoich majątków.

Obowiązki pisarzy grodzkich polegały na prowadzeniu ksiąg, ich zabezpieczeniu, wydawaniu z nich odpisów oraz sporządzaniu dokumentów. Każdy nowy pisarz składał przysięgę urzędową. Kancelaria przyjmowała relacje stron w formie pisanej oraz dokumenty do oblaty, to jest do wpisania i zatwierdzenia. W dalszej kolejności sporządzono wpis w czystopisie, czyli indukcie. Indukowanie polegało na redagowaniu wpisów na podstawie dostarczonych przez strony kopii oraz notatek brudnopisowych. Zgodnie z regułami indukowanie powinno odbywać się na bieżąco lub pod koniec roku. Regularne przepisywanie indukty wymagało dobrej organizacji pracy oraz przechowywania narastających akt w określonym porządku¹². Po sporządzeniu indukty niezbędna była kontrola zgodności brudnopisu z czystopisem zwana lektą. Bardzo często interesanci nie zadowalali się wniesieniem wpisu do akt i żądali jeszcze jego urzędowego odpisu, czyli ekstraktu. Pisarz sądowy był początkowo jedynym, a następnie zawsze zwierzchnim naczelnikiem personelu kancelaryjnego. Pisarz sądowy (grodzki lub ziemski) miał niekiedy klucz od archiwum kancelaryjnego, jemu też niejednokrotnie dawano do podpisu wyciągi (ekstrakty) wydawane przez kancelarię. On sam miał sprawować nadzór, aby we wpisach nie zaszedł żaden błąd czy podstęp¹³.

Pierwsza zachowana księga grodzka przemyska pochodzi z 1462 roku. Rozpoczął ją pisać własnoręcznie pisarz grodzki Jan Kobylański (*Johannes Cobilino*)¹⁴.

Po objęciu funkcji pisarza grodzkiego przemyskiego w 1539 roku Przyłuski w roku 1545 związał się z tzw. kołem krakowskim, zgrupowanym wokół Andrzeja Trzecieckiego starszego. W 1546 roku był stałym bywalcem zebrań w bibliotece Trzecieckiego. Przebywał zresztą odtąd głównie w Krakowie, w otoczeniu Kmity, pełniąc rolę łącznika między przemyskimi przyjaciółmi (Orzechowskim, Krowickim) a środowiskiem krakowskim¹⁵. Zapewne więc sprawując urząd pisarza grodzkiego, nie przebywał cały czas w Przemyśle, a podstawowe czynności kancelaryjne były realizowane przez podpisów (zastępców lub pomocników) albo inne osoby obsługujące kancelarię grodzką.

Przyłuski dokonywał najprawdopodobniej indukowania ksiąg grodzkich oraz sporządzał wpisy rozpoczynające dany rok. Świadczyć może o tym fakt, że epigramy pisane jego ręką znajdują się na początkowych kartach ksiąg¹⁶. Dokonywał jednak wielu wpisów, dając upust swojej weni twórczej. Znany jest epigram zapisany w księgach grodzkich opiewający znaczenie urzędu notariusza. Został sporządzony najprawdopodobniej 12 marca 1544 roku na pierwszej karcie księgi. W wierszu tym Przyłuski stwierdza, że notariusz sądowy powinien być świadkiem czynności prawnych i stróżem

¹² J. Łosowski, *Kancelaria grodzka chełmska od XV do XVIII wieku*, Lublin 2004, s. 116.

¹³ P. Dąbkowski, *Palestra i księgi sądowe ziemskie i grodzkie w dawnej Polsce*, Lwów 1926, s. 5.

¹⁴ Tenże, *Księgi sądowe przemyskie i przeworskie w dawnej Polsce*, Przemyśl 1936, s. 3.

¹⁵ H. Kowalska, *Przyłuski Jakub...*, s. 207.

¹⁶ Centralne Państwowe Historyczne Archiwum Ukrainy we Lwowie (dalej: CPHAU), f. 13 Sąd Grodzki Przemyski, op. 1, spr. 24, s. 1; op. 1, spr. 22, s. 1.

In librum presente Actoru Castren Premist de castro
 Jacobi Przyluski de Tum Notary C. Irermsl. &
 Jurgia mesta, nisi hisce libris & pacta notentur:
~~ma gylurags eijunt pdrpdrata dolo~~
 proprietas rerum, caderet quod omnes agello:
 fas impune esset conculcare nefas.
 Nil decreta patrum, nihil et sacra jura ualerent:
 Quin in priscum irent omnia nostra chaos.
 Maxime causificationum artes quod mille nocendi
 sunt: quibus in preceps saepe tribunal agunt.
 Ergo quid est scribe par? custos, testis et equi est
 Integer, Acta hominum & morte perire uetat.
 feria quarta post Ascensionem & emissa Anni 1599. Petricus
 Tempore Prefecture Wrs. & mai' dni domini PE Zi
 mita comitis in Vismete palatini & Capit' rat' gl'is
 scapulier premist solen & Capit'
 REGNI POLONIE MAGNI MARSHALI.
 Anno 1599.

4. Wiersz, w którym Jakub Przyluski opisuje znaczenie ksiąg sądowych i urzędu notariusza. Centralne Państwowe Historyczne Archiwum Ukrainy we Lwowie, f. 13 Sąd Grodzki Przemyski, op. 1, spr. 24, s. 1

aktów¹⁷. W jednej z ksiąg grodzkich Jeżowita zamieścił także ułożone przez siebie epitafium na zgon Wawrzyńca Wojakowskiego, sędziego ziemskiego przemyskiego. Powstało ono przed 26 III 1546 roku¹⁸. Zarówno wiersz, jak i epitafium zostały opublikowane przez Przemysława Dąbkowskiego¹⁹.

Do obowiązków Przyłuskiego jako pisarza grodzkiego należało również kontrolowanie prawidłowości wpisów. Po objęciu starostwa przemyskiego przez Spytkę Jordana z Zakliczyna w 1554 roku, po zgonie Kmity, król Zygmunt August polecił staroście mandatem z 31 marca 1554 roku, aby natychmiast otworzył księgi grodzkie i pozwolił z nich wydawać wypisy. Miały one być przygotowywane w ten sposób, że wszystkie błędy i adnotacje na marginesach aktów były uwidocznione w wypisach²⁰. Blisko sto lat po upływie okresu pełnienia przez Przyłuskiego funkcji pisarza grodzkiego przemyskiego, w księgach z czasów starostwa Kmity (dokładnie z lat 1549, 1551–1553) podpisek Stefan Jamiński dokonał wielu fałszerstw. Zniszczył niektóre karty oraz poprzekreślał uchwały i głosowania szlachty. Został za to skazany przez trybunał lubelski na gardło i infamię, jednakże otrzymał od króla Władysława IV 5 października 1638 roku list żelazny²¹.

Nie mamy informacji dotyczących dochodów pisarzy grodzkich przemyskich, ale możemy posłużyć się tutaj przykładami z kancelarii grodzkiej chełmskiej. Wiadomo, że w pierwszej połowie XVI wieku pisarz grodzki chełmski otrzymywał 4 grzywny (6 zł i 12 gr) rocznie oraz deputat sukna na ubranie lub na paszę dla konia. Natomiast w tym samym okresie pisarz grodzki lubelski pobierał 20 złotych rocznie. Do pisarzy trafiała też część opłat kancelaryjnych. Z badań Janusza Łosowskiego i Anny Łosowskiej nad kancelariami grodzkimi wynika, że urząd pisarza grodzkiego był dość atrakcyjny finansowo dla synów miejscowej szlachty²².

Przyłuski na terenie diecezji przemyskiej nie pozostawił wyraźnych śladów swoich nowych religijnych poglądów. Nie wiadomo nawet, czy w „okresie przemyskim” były one zupełnie skrytalizowane. Należy przypuścić, że raczej cechowało go, podobnie jak innych w tym czasie, zaciekawienie dla szeroko omawianych zagadnień religijno-kościelnych, przejawiające się w gorących dyskusjach, wysuwaniu projektów reform, co jednak nie oznaczało zerwania z Kościołem. Wydaje się, że rola Jeżowity w okresie pobytu w diecezji przemyskiej polegała na budzeniu krytycyzmu wobec Kościoła i duchowieństwa przez uświadamianie nadużyć, szerzenie zwątpienia w sensowność pewnych urządzeń kościelnych oraz rozpowszechnianie hasel protestanckiej reformacji w swoim otoczeniu. Skuteczności tej akcji pomagało jego ogromne odczytanie i rozległa

¹⁷ CPHAUL, f. 13 Sąd Grodzki Przemyski, op. 1, spr. 24, s. 1; P. Dąbkowski, *Palestra i księgi sądowe...*, s. 5.

¹⁸ CPHAUL, f. 13 Sąd Grodzki Przemyski, op. 1, spr. 22, s. 1.

¹⁹ P. Dąbkowski, *Księgi sądowe...*, s. 38–39.

²⁰ Tamże, s. 4.

²¹ Tamże.

²² A. Łosowska, *Pennae...*, s. 155.

wiedza. Rzeczywistego istnienia takiej działalności w pewnym stopniu dowodzi fakt, że wielu spośród jego znajomych i przyjaciół, jak Marcin z Opoczna, Orzechowski, Krowicki, Stadnicki, duchowni z Mościsk, okazało się mniej lub bardziej zdecydowanymi zwolennikami nowych haseł religijnych²³.

W latach 1545–1559 biskupem przemyskim był Jan Dziaduski. Na czas jego rządów w diecezji przypadł okres szerzenia się prądów reformacyjnych w diecezji. Podjął energiczną akcję, aby powstrzymać przejścia duchownych do obozu reformacyjnego. Część z nich była oskarżona i stawiana przed sądem biskupim. Biskup wytaczał im procesy na ogół natychmiast po otrzymaniu informacji o ich wystąpieniach i bez względu na protektorów, z którymi byli związani²⁴. W ciągu dwudziestu lat połowy XVI wieku, w diecezji na ponad dwustu duchownych do reformacji przeszło dwunastu, co nie stanowi dużej liczby. Pięciu z nich pochodziło spoza diecezji (Marcin z Opoczna, Marcin Krowicki, Jakub ze Strzyżowa, Hieronim Piekarski, Stanisław Lutomirski)²⁵. Należy zaznaczyć, że część z nich była związana z Jakubem Przyłuskim i razem z nim przebywała na dworze Kmity. Marcin z Opoczna, stawał przed sądem biskupim dwukrotnie (w latach 1550 i 1557). Proces wzbudził duże zainteresowanie szlachty, która przybyła licznie do Przemyśla i otoczyła siedzibę kurii biskupiej, domagając się uwolnienia oskarżonego. W wydarzeniach uczestniczyli także mieszczanie. Zainteresowanie tłumów zmusiło biskupa do podjęcia decyzji o przewiezieniu sązonego do więzienia w pobliskim Radymnie. Kiedy konwój przejeżdżał przez bramę miejską Marcin z Opoczna został odbity przez służbę zamkową na zlecenie jego przyjaciela, którym był Jakub Przyłuski. Uwolniony przez jakiś czas przebywał na zamku przemyskim, otrzymując wszelką pomoc od Przyłuskiego²⁶.

Nie udało się odnaleźć wzmianek dotyczących Przyłuskiego na kartach ksiąg miejskich prawdopodobnie ze względu na fakt, że większość czasu, w którym był pisarzem grodzkim przemyskim przebywał poza miastem. Trzeba zaznaczyć, że jeden z jego poprzedników Jan Kobyłański z Kobyлина, który był pisarzem grodzkim w latach 1462–1500, udzielał się w życiu miasta — był kantorem chóru katedralnego, stawiał się przed sądem oficjała przemyskiego jako pełnomocnik różnych osób i instytucji²⁷. Poza tym, sam dokonywał wielu transakcji handlowych, m.in. kupując i sprzedając nieruchomości²⁸.

Przyłuski jednak z pewnością miał kontakty z przedstawicielami miejscowej elity duchownej oraz świeckiej. Wśród przedstawicieli rzymskokatolickiego duchowieństwa na pierwszym miejscu należy wymienić wspomnianego już biskupa Jana Dziaduskiego.

²³ T. Śliwa, *Diecezja przemyska w połowie XVI wieku*, Przemyśl 2015, s. 246–247.

²⁴ Tamże, s. 276.

²⁵ Tamże, s. 274.

²⁶ J. Motylewicz, *Spółeczeństwo Przemyśla w XVI i XVII wieku*, Rzeszów 2005, s. 361–362.

²⁷ A. Łosowska, *Pennae....*, s. 131.

²⁸ Tamże, s. 156.

Do wysoko wykształconej kadry urzędniczej duchownej należeli oficjałowie, stojący na czele konsystorza sprawującego sądownictwo kościelne na terenie diecezji²⁹. Z nimi zapewne miał kontakt Jakub Przyłuski.

W okresie, kiedy Jeżowita był związany z Przemyślem, wśród miejscowej elity władzy wykształceniem oraz zainteresowaniami wyróżniał się Jakub Wargocki. Pełnił on funkcję wójta sądowego, przewodniczącego ławie w latach 1555–1556, był pisarzem miejskim w 1559 roku oraz rajcą przemyskim w latach 1558–1574³⁰. Wargocki znany jest jako jeden z właścicieli rękopisu *Officium Beatae Mariae Virginis secundum usum Romanum*, zwanego potocznie *Godzinkami Jakuba Wargockiego*. Kodeks ten do Polski trafił około 1518 roku, zapewne z ich pierwszym właścicielem — Carlem Calvanusem (Karolem) Guccim, pełniącym urząd żupnika ruskiego³¹. Można przypuszczać, że Przyłuski przebywając w Przemyśle, mógł mieć kontakt z wykształconą i zamożną osobą, jaką był Wargocki.

W kręgu żupnika ruskiego znalazły się osoby, o których informacje można odnaleźć w przemyskich księgach ławniczych. Byli to pisarze żupnika: Maciej, a następnie Mikołaj³² oraz Szymon Chacci. W księdze miejskiej zawierającej inwentarze oraz testamenty zachował się inwentarz ruchomości Chacciego, pozostały po jego śmierci, spisany 23 sierpnia 1559 roku³³. Wynika z niego, że Chacci był właścicielem trzydziestu czterech ksiąg, wśród których znalazło się dzieło *Zodiacus vitae*³⁴ i inne. Być może Chacci znalazł się w kręgu Przyłuskiego, który mógł mieć wpływ na dobór jego lektur.

W latach 1506–1530 pisarzem ziemskim przemyskim był Stanisław Orzechowski, ojciec Stanisława, autora licznych pism politycznych i religijnych³⁵. Co więcej, należał on do kręgu Kmity. Jego syn pisał: „Pamiętam dziada, słyszałem o pradziadzie, ojca zaś nawet widziałem, z jaką wiarą, z jakim duchem, z jaką godnością odnosili się do domu Kmitów, tak iż wiem, klientela żadnego możnego pana na Rusi nie była znakomitsza niż Kmity, a to dla największych starań i chęci Orzechowskich”³⁶. Przyłuski i Orzechowski, jako należący do klienteli Kmity, kontaktowali się ze sobą. Warto

²⁹ Tamże, s. 111.

³⁰ E. Grin-Piszczyk, *Urzednicy miejscy Przemyśla w XIV–XVIII wieku*, Toruń 2012, s. 81–89, 259, 266, 305.

³¹ W 2017 r. rękopis został zakupiony na londyńskiej aukcji przez Bibliotekę Narodową, E. Grin-Piszczyk, *Przemyskie „Godzinki Jakuba Wargockiego”*, „Nasz Przemyśl” 2017, kwiecień, s. 12–13.

³² Są wymienieni jedynie jako osoby pełniące te funkcje, Archiwum Państwowe w Przemyśle (dalej: APP), Akta miasta Przemyśla (dalej: AmP), sygn. 9, s. 1202–1203 (1542); sygn. 10, s. 417–418 (1549), s. 464–466 (1549).

³³ APP, AmP, sygn. 88, s. 258–260.

³⁴ O dziele szerzej: E. Drzewiecka, *Poeta Lutheranus? Casus Palingeniusa i jego poematu Zodiacus vitae*, „Odrodzenie i Reformacja w Polsce”, T. LXIII: 2019, s. 187–211.

³⁵ A. Łosowska, *Pennae...*, s. 313–314.

³⁶ Tamże, s. 187.

zwrócić uwagę na fakt, że w jednej z ksiąg grodzkich znajduje się wpis przysięgi pisarza ziemskiego Mikołaja Orzechowskiego — „świathczenie pisarza ziemskiego o pilności swej”, pochodzący z 2 stycznia 1544 roku. Został on dokonany ręką Przyłuskiego³⁷.

Zaprzestawszy pełnienia funkcji pisarza grodzkiego przemyskiego, którą Przyłuski sprawował w latach 1547–1548, z prezentacji Kmity został proboszczem w Mościskach³⁸, parafii w diecezji przemyskiej, co zapewne w znacznym stopniu wzmocniło jego pozycję materialną. Jako proboszcz w Mościskach Przyłuski udzielił schronienia Marcinowi z Opoczna, który całkowicie przeszedł na stronę reformacji. Warto zaznaczyć, że komendarz (administrator parafii zarządzający nią bez instalacji kanonicznej, przydzielony proboszczowi w razie niedyspozycji bądź wakatu) Przyłuskiego w Mościskach ks. Jerzy Tobołka, bakałarz sztuk wyzwolonych, także stał się całkowicie oddanym zwolennikiem reformacji. Zapewne wpływ na to miały kontakty z Przyłuskim, od którego mógł pożyczać książki, i z Marcinem Krowickim, proboszczem w sąsiedniej Sądowej Wiszni³⁹.

W roku 1550 Przyłuski osiadł na stałe w Krakowie, gdzie nabył dom zwany Swankowskim na Podzamczu. 3 stycznia 1551 roku został pisarzem ziemskim krakowskim, w ten sposób kończąc związki z urzędami i funkcjami pełnionymi na terenie ziemi przemyskiej⁴⁰. Nadal jednak przebywał w kręgu przyjaciół wywodzących się z tych terenów.

THE ENVIRONMENT AND ACTIVITY OF JAKUB PRZYŁUSKI AS A DISTRICT WRITER IN PRZEMYŚL

Summary

In the years 1539–1547, Jakub Przyłuski was associated with Przemyśl, where he was a clerk of the petty offence court. He was appointed to this position due to the protection of Piotr Kmity, Przemyśl starosta. As a court writer, he dealt mainly with the supervision and organization of the work of a district office. He also prepared, inter alia, entries that started a given book. He had contacts with some representatives of the clergy elite and the laity in Przemyśl. In the years 1547–1548 he became the parish priest in Mościska.

Keywords: Przemyśl, district court; district office; district starosta; district writer; district books; Roman Catholic bishop; elite.

Słowa kluczowe: Przemyśl, sąd grodzki; urząd grodzki; starosta grodzki; pisarz grodzki; księgi grodzkie; biskup rzymskokatolicki; elita.

³⁷ CPHAUL, fond 13 Sąd Grodzki Przemyski, opis 1, spr. 23A, s. 1.

³⁸ W 1540 r. proboszczem Mościsk był jeszcze niejaki Jan. Wzmianka o jego testamencie pojawia się 23 VII 1547 r. Pierwsza wzmianka o Przyłuskim jako proboszczu w Mościskach występuje 4 kwietnia 1548 r., T. Śliwa, *Diecezja przemyska...*, s. 245.

³⁹ Tamże, s. 257–258.

⁴⁰ H. Kowalska, *Przyłuski Jakub...*, s. 208.

BIBLIOGRAFIA

PODMIOTOWA

Archiwum Państwowe w Przemyślu, Akta miasta Przemyśla, sygn. 9, 10, 88
Centralne Państwowe Historyczne Archiwum Ukrainy we Lwowie, f. 13 Sąd Grodzki Przemyński, op. 1, spr. 22, 23A, 24;

PRZEDMIOTOWA

- Barycz H., *Kulturalna działalność Piotra Kmity*, „Rocznik Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Przemyślu”, t. 6: 1925, s. 13–28.
- Dąbkowski P., *Księgi sądowe przemyskie i przeworskie w dawnej Polsce*, Przemyśl 1936.
- Dąbkowski P., *Palestra i księgi sądowe ziemskie i grodzkie w dawnej Polsce*, Lwów 1926.
- Fac M., *Początki i kształtowanie się grodzkiego starostwa przemyskiego (z uwzględnieniem kompetencji starostów i majątku domeny monarszej pod ich zarządem do końca XVI wieku*, „Rocznik Historyczno-Archivalny”, t. 21: 2009, s. 5–20.
- Grin-Piszczyk E., *Przemyskie „Godzinki Jakuba Wargockiego”*, „Nasz Przemyśl”, kwiecień 2017.
- Grin-Piszczyk E., *Urzędnicy miejscy Przemyśla w XIV–XVIII wieku*, Toruń 2012.
- Kowalska H., *Kmita Piotr*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 13, Wrocław 1967–1968, s. 97–100.
- Łosowska A., *Pennae investivi Praemisliae. Notariusze kancelarii kościelnych, pisarze sądów oraz urzędów świeckich w XV i na początku XVI wieku*, Przemyśl 2011.
- Łosowski J., *Kancelaria grodzka chełmska od XV do XVIII wieku*, Lublin 2004.
- Moniuszko A., *Prawo sądowe Rzeczypospolitej szlacheckiej (XVI–XVIII w.). Zarys wykładu z wyborem źródeł*, Warszawa 2017.
- Motylewicz J., *Spółczesność Przemyśla w XVI i XVII wieku*, Rzeszów 2005.
- Śliwa T., *Diecezja przemyska w połowie XVI wieku*, Przemyśl 2015.
- Trawka R., *Kmitowie. Studium kariery politycznej i społecznej w późnośredniowiecznej Polsce*, Kraków 2005.